

problemów także orzeczeniami i wyrokami sądów, czy to amerykańskiego Sądu Najwyższego, czy Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu.

Piotr Szymaniec nie daje gotowych recept, nie jest to zresztą Jego ambicją. Natomiast książka przedstawia pogłębiony i zniuansowany obraz możliwych rozwiązań. Autor zdaje się nie popierać w całej rozciągłości doktryny *wall of separation*, wskazując na odmienne tradycje Europy Zachodniej. Ale na tle podjętej 7 kwietnia 2017 r. uchwały Sejmu RP w sprawie uczczenia 100. rocznicy objawień fatimskich sprawa nie wydaje się taka prosta, na co wskazywała dyskusja wokół samej idei podjęcia takiej uchwały.

Ze względu na znakomicie wybrany temat, ogromną wiedzę i bardzo klarowny wykład książka Piotra Szymańca zasługuje na staranną lekturę, która skłania czytelnika do refleksji nad praktycznymi konsekwencjami rozmaitych stanowisk zajmowanych w kwestii odpowiedzi na pytanie, co to jest „religia” i co znaczy termin „wolność religijna”, i jaka relacja zachodzi między wolnością a wolnością religijną.

Maria Zmierzak

Ida Musiałkowska, *Wykorzystanie doświadczeń Unii Europejskiej w zakresie polityki spójności przez Mercosur*, Difin, Warszawa 2016, ss. 285.

Monografia Idy Musiałkowskiej składa się ze wstępu, czterech rozdziałów oraz wniosków i zakończenia. Książkę zamyka bibliografia, załącznik zawierający listę wywiadów i wykaz tabel. Autorka we wstępie (s. 11-12) deklaruje dwa cele pracy. Pierwszy obejmuje „[...] identyfikację: 1. elementów transferu polityki spójności z UE do Mercosur; 2. podmiotów transferu; 3. kanałów transferu; 4. powodów transferu; 5. barier transferu. 6. rezultatów transferu”. Drugi deklarowany cel to: „[...] dokonanie wstępnej oceny efektywności [...] wykorzystania środków Funduszu Konwergencyjnego Strukturalnego Mercosur – FOCEM [...]”. Autorka tak sformułowała tezę: „[...] możliwy jest transfer doświadczeń wynikających z realizacji polityki spójności Unii do Mercosur”. We wstępie uzasadnia również podjęcie tematu brakiem w literaturze przedmiotu relacji z badań wykorzystania „doświadczeń w prowadzeniu tej polityki przez inne państwa i ugrupowania integracyjne”. Autorka akcentuje fakt, że Unia Europejska, jej polityki o zasięgu ponadnarodowym, a w tym szczególnie polityka spójności mogą stanowić inspirację dla innych części świata. Jest tak na przykład faktom, że w istocie redukcja rozpiętości dochodów *per capita*, zakładana jako podstawowe uzasadnienie polityki spójności, na szczeblu regionalnym nie wystąpiła powszechnie.

Realizacja celów pracy wymagała wieloaspektowej analizy wykraczającej poza dziedzinę nauk ekonomicznych. Miał to ułatwić podział książki na cztery rozdziały. W rozdziale pierwszym: „Transfer polityki – ujęcie teoretyczne” (ss. 36), podjęto próbę przeglądu stanu literatury przedmiotu. Zawartość tego rozdziału w znacznym stopniu wyczerpuje pierwszy cel pracy. Przegląd definicyjny jest linearny i odwołuje się do współczesnej literatury. W mojej ocenie zabrakło odniesień do klasycznej terminologii J. Tinbergena, to jest podziału na politykę ilościową i jakościową. Ciekawe możliwości analityczne wynikałyby z posłużenia się argumentem niedoskonałości rynku i rządu i wzbogacenia podejścia w całej pracy o zastosowanie perspektywy teorii wyboru publicznego. Mimo tych zastrzeżeń treść rozdziału można ocenić wysoko; zawiera uporządkowany wykład zestawiający zbiór pojęć, które wykorzystano w dalszej części pracy.

Drugi rozdział – „Polityka spójności Unii Europejskiej jako przedmiot inspiracji, uczenia się i transferu” – liczy 42 strony. Autorka przedstawiła w nim wykład prezentujący zarys historii, ewolucję i stan obecny unijnej polityki spójności. Wiele miejsca poświęciła stronie instytucjonalnej, co jest zrozumiałe z punktu widzenia drugiego celu rozprawy. Podkreślany w uwagach do rozdziału pierwszego brak perspektywy niedoskonałości rynku i przede wszystkim niedoskonałości rządu jest także widoczny w tym rozdziale. Uzupełnienie o ten wymiar analizy mogłoby skutkować w części normatywnej pracy przez zaproponowanie modyfikacji części instytucjonal-

nej, w tym dotyczącej kierowania i audytu, potencjalnie zmniejszając koszty zarządzania i poprawiając sprawność kontroli.

Rozdział trzeci: „Zarządzanie rozwojem terytorialnym w Ameryce Łacińskiej i na Karaibach – podejście strategiczne” (ss. 70), zawiera opis modeli rozwoju w Ameryce Łacińskiej i na Karaibach. W prezentacji przyjęto perspektywę historyczną, akcentując specyficzne uwarunkowania występujące w poszczególnych krajach. Oceniając zawartość rozdziału z punktu widzenia tematu rozprawy, wątpliwości może budzić poszerzenie analizy o kraje spoza ugrupowania integracyjnego Mercosur. Koncentracja tylko na krajach członkowskich umożliwiłaby pogłębioną analizę sukcesów i porażek rozwojowych, szczególnie w kontekście uwarunkowań kulturowych i instytucjonalnych, które przekładają się na kierowanie. To z kolei wywiera wpływ na potencjalną i faktyczną sprawność i skuteczność przekształceń za pomocą transferu unijnej polityki regionalnej. Autorka w tym rozdziale (w tytule) wprowadza pojęcie rozwoju terytorialnego. Skoro praca ma ambicje porządkowania pojęć, szkoda, że nie znalazło się miejsce na krótkie usystematyzowanie terminów „rozwój regionalny”, „lokalny” i „terytorialny”, także w kontekście krajów Mercosur, w tym także zakresów odpowiedzialności instytucjonalno-prawnej i zbioru instrumentów, odpowiednio, polityki jakościowej i ilościowej.

Rozdział czwarty zatytułowano „Mercosur jako odbiorca transferu w zakresie polityki regionalnej?” (ss. 83). Zastosowano w nim niestandardowy podział: typową strukturę podrozdziałów podzielono na dwie części. Podrozdział pierwszy poświęcono charakterystyce Mercosur, w tym dialogowi UE–Mercosur w zakresie polityki regionalnej. Podrozdział drugi zawiera charakterystykę Funduszu Konwergencji Strukturalnej – FOCEM, w tym analizę i ocenę efektów transferu polityki. Podrozdział trzeci zawiera omówienie współpracy transgranicznej w Mercosur oraz w Ameryce Łacińskiej i na Karaibach.

Rozdział czwarty bezpośrednio odnosi się do drugiego celu książki. Tak więc oba cele znajdują odzwierciedlenie w odpowiednich częściach pracy. W znacznej części treści tego rozdziału opierają się na informacjach pozyskanych drogą wywiadów strukturyzowanych. Ta metoda i przede wszystkim wyniki uzyskane za jej pomocą stanowią silną stronę rozprawy. Trudno sobie wyobrazić wartościowe opracowanie dotyczące uwarunkowań kulturowo-instytucjonalnych transferu polityki bez relacji i ocen uczestników tych procesów. Pracę można było wzbogacić o dyskusję poświęconą pomiarowi efektów polityki. Wydaje się, że można byłoby sklasyfikować mierniki efektów z podziałem na kryterium skuteczności (stopnia osiągnięcia deklarowanych celów) i kryterium efektywności (relacji efektów, jeśli w projektach były skwantyfikowane) do nakładów. Zastosowanie tradycyjnych ujęć z finansów publicznych, w dużym uproszczeniu, utożsamia potocznie rozumianą efektywność ze sprawnością (w sensie preliminarza) wydatkowania środków.

Opracowanie zamyka część zatytułowana „Wnioski i zakończenie”, zawierająca rekapitalizację uzyskanych wyników i próbę uogólnień. W tym względzie cenne są autorskie zestawienia dotyczące etapów transferu polityki spójności UE do Mercosur i transferu tej polityki na przykładzie Funduszu FOCEM.

Co do zakresu i przyjętych ram monografii uważam, że Autorka słusznie przyjęła optykę wiodącą się z teorii integracji i nurtu ekonomii instytucjonalnej do oceny potrzeby i przebiegu transferu polityki. Zdawała sobie sprawę ze skali różnic dzielących kontekst europejskiej integracji z poziomem rozwoju, ale także zróżnicowania opisywanego zbioru krajów Mercosur.

Książka jest napisana dobrym językiem i jest starannie wydana. Tabele i schematy są sygnalizowane za pomocą ich kolejnych numerów i tak przywoływane w procesie ich interpretacji. Razi jednak przyjęta struktura spisu treści, w której nie przestrzegano reguły parzystego podziału podrozdziałów.

Podnoszone uwagi nie umniejszają mojej pozytywnej oceny monografii, która w znacznej części wypełnia lukę w piśmiennictwie poświęconym transferowi osiągnięć instytucjonalnych Unii Europejskiej do innych ugrupowań integracyjnych.

Tadeusz Kowalski
tadeusz.kowalski@ue.poznan.pl